

- FERCSIK ERZSÉBET 2003. Az elvált nők névviseléséről – a XX. század utolsó fél évtizedének statisztikai adatai alapján. In: *Köszöntő könyv Kiss Jenő 60. születésnapjára*. Szerk. HAJDÚ MIHÁLY – KESZLER BORBÁLA. Budapest. 614–22.
- HAJDÚ MIHÁLY 2000. Művészasszonyok névhasználata Szentendrén. *Névtani Értesítő* 22: 45–50.
- HAJDÚ MIHÁLY 2002. Keresztnévadásunk normája. In: *Éltető anyanyelvünk*. Szerk. BALÁZS GÉZA – A. JÁSZÓ ANNA – KOLTÓI ÁDÁM. Budapest. 211–4.
- LACZKÓ KRISZTINA 1996. A mai asszonynévhasználat Budapesten (egy kutatás körvonalai). *Magyar Nyelvőr* 161–7.
- NYIRKOS ISTVÁN 1996. A finn névkutatásról. In: *Az V. Magyar Névtudományi konferencia előadásai*. Szerk. GERGELY PIROSKA – HAJDÚ MIHÁLY. Budapest–Miskolc. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 209. sz. 491–8.
- PAIKKALA, SYRKKA 2002. Surname in Finland on the threshold of new millenium. *Onoma* 37: 267–79.
- RAÁTZ JUDIT 2003a. A doktori fokozattal rendelkező asszonyok névviselési szokásai. In: *Köszöntő könyv Kiss Jenő 60. születésnapjára*. Szerk. HAJDÚ MIHÁLY – KESZLER BORBÁLA. Budapest. 622–8.
- RAÁTZ JUDIT 2003b. = RAÁTZ JUDIT: A névviselés szabályozása – új névformák. Előadásként elhangzott a „Magyar névtani kutatások itthon és a határainkon túl” című tudományos tanácskozáson, Jászberényben.
- RÉVÉSZ KATALIN 2001. Asszonynevek a szentendrei névhasználat tükrében. *Névtani Értesítő* 23: 57–75.
- J. SOLTÉSZ KATALIN 1979. *A tulajdonnév funkciója és jelentése*. Budapest.
- ZAHUCZKY MÓNICA 1997. Az asszonynévformák változásai városon és vidéken a 70-es és a 90-es években. In: *Az V. Magyar Névtudományi konferencia előadásai*. Szerk. GERGELY PIROSKA – HAJDÚ MIHÁLY. Budapest–Miskolc. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 209. sz. 113–22.

RAÁTZ JUDIT

NÉVELMÉLETI ALAPVETÉSEK A MAGYAR RAGADVÁNYNÉV-KUTATÁS ELSŐ KORSZAKÁBAN (1872–1957)

1. Napjaink ragadványnévtani kutatása számára már elérhető közelségbe került az a cél, hogy a magyar ragadványnevekről ne csak egy település, közösség, intézmény stb. vonatkozásában tegyünk megállapításokat, hanem a névkincs egészéről vázoljunk fel olyan átfogó képet, amely a ragadványnevek legjellegzetesebb nyelvi tulajdonságaival és a névtípus névadási normájával ismertet meg bennünket. Ez egy egységes leírási keret (névelemzési modell) kidolgozását igényli, amit eredményesen csakis akkor valósíthatunk meg, ha az eddigi szakirodalomból nyert elméleti jellegű tapasztalatainkat is összegezzük és értékeljük. Ilyen tekintetben lényeges, hogy a magyar ragadványnév-kutatás

első korszakának közleményeit az elméleti észrevételek és problémák felől közelítve is bemutassuk.¹

2. Az e névtípusra vonatkozó névtani közlemények áttekintése a fentiekén kívül azért is hasznos lehet, mert a magyar ragadványnév-kutatásról – annak igen gazdag szakirodalma ellenére – még nem készült összefoglalás, holott az eddigi eredmények szintézise és értékelése a tudományos előrehaladás szempontjából is igen fontos lehet. Készültek ugyan olyan tanulmányok, melyek a ragadványnevekkel kapcsolatban tudománytörténeti kérdéseket is tárgyaltak (vö. pl. BACHÁT 1985; BALÁZS JUDIT 1982: 5–12; BENKŐ 1949b; BERRÁR 1960; FEHÉRTÓI 1966; HAJDÚ 1969, 1981, 1989; LŐRINCZE 1951: 65–73; MIKESY 1970; TEMESI 1980), de ezek vagy csak egy kisebb időszak (néhány évtized) szakirodalmát tekintették át, vagy a ragadványnevekkel kapcsolatos kérdéseket csupán részben, a személynév-kutatás kérdései között tárgyalva érintették.

Az említett hiányosságokon túl azért is tarthatjuk indokoltnak egy ragadványnevekre vonatkozó tudománytörténeti összegzés elkészítését, mert a ragadványnevek nyelvi szempontból jelentősen eltérnek más személynveveinktől, hiszen „A nyelv természetes névteremtő működését ma már szinte csak a ragadványneveken figyelhetjük meg” (J. SOLTÉSZ 1979: 56). Ennek az az oka, hogy a személynvevek különböző típusai közül – a pogánykori ún. egyelemű neveket ezúttal nem tekintve – egyedül a ragadványnevekről mondható el, hogy (majdnem mindig) szerves kapcsolat fedezhető fel a név viselője és a név etimológiai jelentése között. Másfelől – de az előbbiekből következően – a ragadványnevekre az állandó változás is jellemző, míg a család- és keresztnévek állománya a névhagyományozás, illetve a keresztnévadás szabályozása miatt néhány kivételes esettől eltekintve az idők folyamán alig vagy csak nagyon kis mértékben módosult. Ha a (név-) rendszer fogalmának kritériumai közé soroljuk a természetes működés elvét, akkor azt mondhatjuk, hogy a ragadványnevek **névrendszer**t alkotnak – legalábbis a rendszer ilyen felfogásában – a stabil névállományt képező hivatalos nevekkel szemben. Mindezeket figyelembe véve úgy vélem, a ragadványnevek nyelvi jellemzőinek feltárása a személynév-kutatáson belül mindenképpen kiemelt helyet érdemel.

Ezt hangsúlyozza az a tény is, hogy a jelenkori ragadványnévanyag létrejötté tulajdonképpen ugyanannak a **történeti folyamatnak** a harmadik „lépcsőfoka” (vö. pl. BENKŐ 1967: 382, J. SOLTÉSZ 1979: 56, KÁLMÁN 1996: 94–5): elsőként a ragadványnevekkel számos tekintetben rokon pogánykori nevek kialakulása történt meg, a második fázisban az ezeket felváltó keresztnévek előtt jelentek meg a később családnévvé alakuló ragadványnevek, és végül a hivatalos nevek mellett tűntek fel mai ragadványneveink. A személynvevek kialakulásának efféle folyamatjellege miatt LYELL uniformitás elvének nyelvtudományi adaptációját a (ragadvány)név-tanban is alkalmazhatjuk: eszerint „nincs okunk kételkedni abban, hogy a nyelvi folyamatok a múltban is olyanféléképp játszódtak le, ahogyan ma” (SÁNDOR-KAMPIS 2000: 127–8). A jelenkori ragadványnevek nyelvi

¹ Mivel a magyar ragadványnév-kutatás történetét egy (lehetséges) névelemzési modell előkészítésének szándékával tekintettem át, írásomban a vonatkozó szakirodalom bemutatását egyfelől értékelő jelleggel, másfelől pedig a már készülő névelemzési modellem terminológiáját (*név-rész, névelem, egyrész-es név, kétrész-es vagy összetett név*: vö. FEHÉR 2002; „*hagyományos*” és *szlengragadványnév*: vö. KIS 1996, 1997) alkalmazva végzem el.

jellemzőinek feltárása ezért egyben régi személyneveink vizsgálata számára is fontos észrevételekkel szolgálhat, hiszen a mostani ragadványnévanyag nyelvi feldolgozása során fokozott mértékben van alkalmunk arra, hogy a nevek keletkezési körülményeit és a névtípus névadási normáját alaposan tanulmányozzuk. Az itt nyert tapasztalatokat a történeti személynevek kutatásában is hasznosíthatjuk, ahol a nyelvi vizsgálat efféle feltételei kevésbé kedvezőek (vö. még LÖRINCZE 1951: 65).

3. Mivel a ragadványnevekkel foglalkozó munkákat **terminológiai szempontból** manapság is igen nagy sokféleség jellemzi, mindenképpen szükséges ismertetnem azt, hogy írásomban mit tekintek ragadványnévnek, és ebből következően mi minősül a ragadványnév-kutatás tárgykörébe tartozó közleménynek, és mi nem.

A jelenkori (értsd: a családnevek hivatalossá tétele utáni) névanyagot tekintve – függetlenül a nevek használati fórumától és szerepétől – ragadványneveknek azokat a nem hivatalos névadással keletkezett, tehát az adott beszélőközösségtől származó személyneveket tekintem, amelyek a teljes hivatalos név vagy annak valamelyik tagja (családnév, keresztnév) és változata (becenév) mellett, illetve azok helyett állnak.

A családnevek hivatalossá tétele előtti időszak vonatkozásában – a név szerepétől függetlenül – ragadványnévnek tekintem a beszélőközösségtől származó, a keresztnévek mellett megjelenő vagy azokat a használatban felváltó személyneveket (de nem családneveket). Fontos azonban megjegyeznem, hogy – véleményem szerint – a ragadványnevek és a családnevek közti határ e korszakban nem jelölhető ki pontosan, így a családnevek kialakulásának kezdetétől a vezetéknév-állomány megszilárdulásáig sokkal inkább átmeneti névformákkal kell számolnunk.²

4. Írásomban – terjedelmi okok miatt – a ragadványnevekkel foglalkozó munkák névelméleti kérdéseinek teljes áttekintésére nem vállalkozhatom, ezért mostani tanulmányomban csupán a kezdetek, az 1872 és 1957 közötti időszak bemutatását kísérem meg; ezt a nyolcvanöt évet tekintem ugyanis a magyar ragadványnév-kutatás első korszakának.

Az 1872. év mennyiségi mutatók alapján lehet egyfajta kezdőpont: ekkor indult a Magyar Nyelvőr, mely „Népnyelvahagyományok” című rovatával elsőként vált állandó és sokáig szinte egyedüli fórumává a népnyelvi adatközléseknek, köztük az igen szép számú ragadványnévi gyűjtéseknek is. Az ezt megelőző időkben is publikáltak ugyan személynévi vonatkozású munkákat, ám ezek javarészt nem nyelvtudományi jellegű kiadványokban és fórumokban jelentek meg (pl. a Tudományos Gyűjteményben, a Századokban), és főként más személynévtípusokkal (azaz család- és keresztnemekkel) foglalkoztak. (Erről bővebben l. MIKESY 1970.) Mivel elsőként rendszeres és nyelvtudományi jellegű ragadványnévi adatközléseket a Magyar Nyelvőrben publikáltak, úgy gondolom, mindenképpen ezt a folyóiratot kell a magyar ragadványnév-kutatás első jelentős fórumának, az 1872. évet pedig a korszakolás kezdőpontjának tekintenünk. A Nyelvőr meg-

² A ragadványnév és a családnév közti „határvonalról”, illetve a családnevek kialakulásáról bővebben l. pl.: BÁRCZI 1956: 149–50; BENKŐ 1949a: 8–23, 1967: 380–2; ERDÉLYI 1908; FEHÉRTÓI 1969, 1982; KÁLMÁN 1948: 157, 1996: 66–71; KERTÉSZ 1909, 1933, 1938a, 1938b; MAKSAY 1960; MELICH 1943: 267–76; MIKESY 1959a, 1959b; PAPP L. 1955: 259–61; PATAKI 1974; SZABÓ 1954: 7–13; SZILY 1905: 57–8.

indulása előtti időket – legalábbis a magyar ragadványnév-kutatás történetében – csupán egyfajta „megelőző” időszakként, előzményként tarthatjuk számon.

Míg a Magyar Nyelvőr megindulása mennyiségi tekintetben jelentett változást a ragadványnév-kutatás történetében, az 1958. év minőségi vonatkozásban lehet egy újabb névtani periódus kezdete: ekkor rendezték meg ugyanis az első magyar névtudományi konferenciát Budapesten, mely mind elméleti, mind gyakorlati tekintetben új távlatokat és lehetőségeket nyújtott az onomasztikával foglalkozó magyar kutatóknak.³ BENKŐ LORÁND az első magyar névtudományi konferencia eredményeit így értékelte: „a hazai névtani kutatások történetében számottevő fordulatot hozott, s megvetette alapját annak a fejlődésnek, amely azóta ismét töretlenül tart” (1970: 8). Nem véletlen, hogy HOFFMANN ISTVÁN a helynévkutatás történetéről írott munkájában hasonló elvek alapján szintén korszakhatárnak tekinti az 1958. évet (2003: 11–2).

5. „A századforduló előtt és körül tudományos alapokon álló magyar személynévkutatásról még alig-alig beszélhetünk” – állapítja meg BENKŐ LORÁND „A történeti személynévvizsgálat kérdései” című tanulmányában (1949b: 116). Kijelentését igazolhatja az a tény, hogy bár 1872 és 1920 között 267 publikáció jelent meg, közülük mindössze 15-ről (6%) mondható el, hogy a ragadványnevek pusztá felsorolásán túl egyéb, a névtípus nyelvi jellemzőire vonatkozó megjegyzéseket is találhatunk bennük.

A magyar ragadványnév-kutatás első öt évtizedében közreadott feldolgozások „ritkasága” azonban egyáltalán nem meglepő: tudjuk, hogy a nyelvtudomány ma használatos paradigmája is csak a 19. század végén volt kialakulóban. Így érthető, hogy az első évtizedekben főként adatközlések jelentek meg, hiszen ezek szolgálhattak kiindulási alappal a későbbi feldolgozó jellegű munkák számára. A névanyag nyelvi vizsgálatára is vállalkozó tanulmányok írását azonban az adatközlés elveinek a kidolgozatlansága is jelentős mértékben hátráltatta (vö. még BENKŐ 1949b: 119, LÖRINCZE 1951: 65).

Mindezeket figyelembe véve nem tarthatjuk véletlennek, hogy a ragadványnév-kutatás első szakaszában közreadott kevés (összesen 54) feldolgozó jellegű munka nagy része is csak a korszak végén, tehát az 1940-es években (12), de leginkább az 1950 és 1957 közötti néhány évben (18) jelent meg. (E vonatkozásban az utolsó két évtizedet tekinthetjük akár külön periódusnak is a magyar ragadványnév-kutatáson belül.)

5.1. Nem új megállapítás, hogy bármelyik tulajdonnévtípusról tett kijelentésünket, így a ragadványnevek nyelvi jellemzőivel kapcsolatos észrevételeinket is alapvetően meghatározza a korabeli szakirodalomnak a tulajdonnévről, annak jelentéséről, valamint a tulajdonneveknek egymáshoz, illetve a közszavakhoz viszonyított helyzetéről kialakított álláspontja. Ez természetesen nemcsak napjaink névtudományára, hanem a kezdetek ragadványnévtani munkálataira nézve is érvényes.

5.1.1. **A tulajdonnevek és közszavak viszonyát** illetően a korabeli tanulmányok szerzői – ha egyáltalán szóltak e kérdésről – egységesen a tulajdonnevek közszoói eredete mellett foglaltak állást (GOMBOCZ 1926/1997: 158–9, SZENDREY Zs. 1915: 6, TERES-TYÉNI Cz. 1941: 3), bár BENKŐ LORÁND egyik tanulmányában megjegyzi: „keletkeznek már születésük pillanatában érthetetlen gúny- és ragadványnevek” (1947: 107).

³ A konferenciáról szóló részletes beszámolót l. KÁZMÉR 1959.

A szakirodalomban a tulajdonnevek másodlagosságának tételét SZILÁDY ÁRON fejtette ki elsőként, igaz, kissé pontatlanul fogalmazva: „egy-egy példa napnál világosabban mutatja, hogy a nomen proprium tulajdonképpen semmi sem egyéb appellativumnál” (1873: 14).⁴

5.1.2. A magyar ragadványnév-kutatás első korszakának a tulajdonnév szemantikai jellemzőiről kialakított vélekedését alapvetően a GOMBOCZ ZOLTÁN jelentéstanában leírt, J. STUART MILL hatásáról árulkodó állásfoglalás határozta meg: „A tulajdonnevekhez nem fűződik semmiféle értelem. Nyilvánvaló ez mindenekelőtt az olyan esetekben, mint *Duna, Tisza, Cegléd, Debrecen, Ság, Somló, János, Béla* stb.; de ha van is a tulajdonnévnek jelentése, e jelentés névként való alkalmazásával nincs szükségképpen kapcsolatban. A *Kovács* vagy *Szabó* névből semmit sem következtethetünk az illetők foglalkozására; *Kis János* lehet öles természetű ember stb., a kapcsolatot a név és viselője között nem a nyelv teremti meg, hanem a szokás, a vallásos felfogás, a törvény vagy éppen az egyéni önkény. [...] Nem vehetők a mai értelemben véve tulajdonneveknek a testalkatra, szervezetre vonatkozó elnevezések sem: [...] A társadalmi fejlődés előrehaladottabb fokán a családnevek kialakulásával az effajta kezdetleges nevek **jelentés nélküli, valóságos tulajdonnevek** lesznek” (1926/1997: 156–8; kiemelés tőlem – F. K.).

A tulajdonnév jelentésének ilyen érvelésű – kissé ellentmondásos – tagadása nyilván a jelentés szűkebb értelmezéséből adódik: e felfogás szerint a jelentés fajfoglalomhoz kapcsolódik, általánosít és leíró jellege van (J. SOLTÉSZ 1979: 24).

A fenti szemléletet követve a ragadványnevek kérdéskörét is érintő korabeli közleményekben – igen felemás módon – az etimológiai nem áttetsző ragadványnevek (és természetesen más tulajdonnévtípusok is) jelentés nélküli kategóriaként tűnnek fel, míg az analizálható etimonú nevek jelentését az etimológiai jelentéssel azonosítják (vö. pl. BENKŐ 1949b: 250–1, 1950: 21, 23; PAIS 1921–2; PAPP L. 1955: 261; SZABÓ 1954: 13). Ez utóbbinak igen szemléletes példája lehet, hogy MIKESY SÁNDOR „Néhány szó neveinkről” című írásában a *Fazekas* névalak különböző nyelvjárási változatairól mint „Agyagedénykészítőt jelentő vezetéknevek”-ről tesz említést (1954: 1131).

A tulajdonnév szemantikai jellemzőinek kérdésében változás csak a korszak végén, 1956-ban következett be: MARTINKÓ ANDRÁS a modern névelméleti kutatásokat megalapozó tanulmányában („A tulajdonnevek jelentéstanához”) – a GOMBOCZ-féle álláspontot tarthatatlannak ítélve – a tulajdonnevek csoportját elsőként a magyar szakirodalomban jelentésszerű kategóriaként értelmezte. Dolgozatában hosszas és alapos érvelés után leszögezi: „a tulajdonnévnek is van jelentése” (1956: 190). Ez

⁴ Bár a későbbi szakirodalomban is ez utóbbi vélekedés mondható általánosnak – gondoljunk például KÁLMÁN BÉLA „A nevek világa” című ismeretterjesztő munkájának nyitómondatára, miszerint „Minden tulajdonnév végső soron köznévből származik” (1996: 5) –, a tulajdonnévi kategória elsődlegességének/másodlagosságának problémája még ma sem eldöntött kérdés a nyelvtudományban: érvek és ellenérvek mindkét álláspont mellett egyaránt felsorakoztathatók (vö. pl. HOFFMANN 1993: 17–21, 25–6; J. SOLTÉSZ 1979: 24–6, 108).

a megállapítás azonban – érthető módon – hatását a magyar ragadványnév-kutatásra már csak annak következő periódusában fejthette ki.⁵

5.1.3. A tulajdonneveknek (pontosabban a személyneveknek) egymáshoz, illetve a névkorpusz egészéhez való viszonyáról az 1872 és 1957 közötti szakirodalomban még – természetesen – nemigen tesznek említést. Bár BENKŐ LORÁND és LŐRINCZE LAJOS „személynévrendszer”-ről írnak, soraikban a névrendszer fogalma nem körvonalazódik (vö. pl. BENKŐ 1949b: 116, LŐRINCZE 1951: 64). Részben vitathatónak tarthatjuk ugyanakkor azt a MARTINKÓ ANDRÁSTól származó kijelentést, miszerint „a tulajdonnevek – mint formák – nem alkotnak r e n d s z e r t . Ha mégis valamilyen nyelvi összefüggés tagjaiként szerepelnek (*Duna–Tisza–Dráva–Száva*), rögtön veszítenek tulajdonnévi jellegükből” (1956: 194).⁶

5.2. A korabeli publikációkat olvasva szembetűnő, hogy a magyar ragadványnév-kutatás első nyolcvanöt évének élőnyelvi névanyagot feldolgozó közleményei (26) szinte kizárólag a „hagyományos” ragadványnevek vizsgálatával foglalkoztak, így a szlengragadványnevek iránti érdeklődés ebben az időszakban – hasonlóan az ilyen jellegű adatközlésekhez (9: A MAGYAR NYELVŐR SZERKESZTŐI 1898, 1908; CSEFKŐ 1899; JENŐ 1899; KILIÁN 1918; OLTYÁN 1916; SCHÖBER 1897; SEBŐK 1909; ZSEMLEY 1901: 303) – minimális mértékűnek mondható. E névtípus vonatkozásában a szakirodalomban ugyanis mindösszesen egy, a korszak végén megjelent tanulmányra bukkanhatunk: KOVÁCS LÁSZLÓ „Debrecen-nyulási gúnynevek” című írásában (1956) elsőként vizsgálta gyermekek ragadványneveit. Ezért tanulmányának – legalábbis e tekintetben – rendkívüli jelentőséget kell tulajdonítanunk.⁷

5.3. Az 1872 és 1957 közötti nyelvtudományi jellegű közleményeket átnézve azt is tapasztalhatjuk, hogy az élő névanyagon végzett feldolgozások (26) nemcsak manapság, hanem már a kezdetektől fogva élesen elkülönültek a történeti személynevek vizsgálatától (18): míg az élő névanyag alapján készült munkák az egyes névkorpuszokat első-

⁵ E tanulmány nyomán egyébként a magyar nyelvtudományban hamar elfogadottá vált az a nézet, hogy a tulajdonnév (is) jelentésszerű kategória. A megegyezés első jele, hogy már akadémiai nyelvtanunkba is ez a felfogás került be (TEMESI 1961). Vö. még: BALÁZS JÁNOS 1963, 1970; J. SOLTÉSZ 1979: 10–43; KÁROLY 1970: 111–5; SEBESTYÉN 1970; SZÉPE 1970. A tulajdonnév jellemzőinek meghatározása, a fogalom pontos definiálásának igénye azonban hamarosan újabb – máig is megoldatlan – kérdéseket vetett föl (vö. BARABÁS–KÁLMÁN C.–NÁDASDY 1977; BÉNYEI 2000; FABÓ 1979, 1980; HAJDÚ 1997, 1998; HEGEDŰS 1997, 1999; KIEFER 1989, 2000: 13, 101, 140–1, 149, 159–66, 175, 204, 352, 354; NYÍRKOS 1989, 1998; TOLCSVAI NAGY 1996; TOMPA 1980).

⁶ A névtudományban manapság már általánosnak mondható az egyes névkorpuszok (köztük a személynevek) rendszerként való felfogása (vö. pl. B. GERGELY 1977: 8). Megjegyzem ugyanakkor, hogy a rendszerszerűség – legalábbis értelmezésben – a személynevek közül csak a pogánykori nevekre és a ragadványnevekre áll. (Ennek okairól lásd írásom 2. részét).

⁷ Az 1957 utáni szakirodalomban a szlengragadványnevek vizsgálata már általánosnak mondható (vö. pl. BACHÁT 1992, BALOGH 1985, BERÉNYI 1972, KISVÁRDAI 1974, KOVALOVSKY 1969 stb.), e nevek elemzése azonban továbbra is elkülönül a „hagyományos” ragadványnevek feldolgozásától: a két ragadványnévtípus egyidejű vizsgálatára az egyes munkák általában nem vállalkoznak. Ez egyébként nem véletlen: a csoportnyelvi alapú szlengragadványnevek ugyanis számos nyelvi tulajdonságuk tekintetében eltérnek a helyi dialektusra támaszkodó „hagyományos” ragadványnevektől. (E kérdésről részletesen l. Kis 1996, 1997.)

sorban a névadási indíték, a névalkotás módja és a névhasználati formák szempontjából vizsgálták, a történeti nevekkel foglalkozó közleményekben – érthető módon – főként az egyrészes nevek újabb (ragadványnévi) névrésszel való kiegészülése (vagy a szakirodalomban szokásos szóhasználatnál elve: az ún. kételemű nevek megjelenése) felől, tehát a családnévek kialakulásának problémája irányából közelítettek a ragadványnevekhez.

A korábbi és a történeti nevek vizsgálatának kérdésfelvetésében és módszereiben megnyilvánuló különbségek érthetőek: az élőnyelvi gyűjtések ugyanis alkalmat adnak az egyes nevek névadási körülményeinek alapos feltárására, míg az írásbeliségből adathozható névalakok esetében az efféle vizsgálat feltételei kevésbé kedvezőek.

A fentiek miatt a magyar ragadványnév-kutatás első korszakában megjelent feldolgozó jellegű tanulmányok áttekintését is két részben végezhetjük el, külön mutatva be a korabeli gyűjtésekből származó ragadványneveket elemző munkákat (5.4.) és a történeti írásbeliségből adathozható névalakok vizsgálatával foglalkozó közleményeket (5.5.).

5.4. Ragadványnév-kutatásunk első nyolcvanöt évének élőnyelvi névanyagot feldolgozó közleményeit az alábbiakban a névkorpuszok vizsgálata során felmerült kérdések szerint haladva mutatom be.

5.4.1. Igen szerencsésnek tarthatjuk, hogy a korabeli névkincsre vonatkozó **ragadványnév-tipológiák** közül az első már a 19. század végén elkészült. Ugyanakkor vizsgált korszakunk ragadványnév-csoportosításaiban az osztályozási szempontok keverése általános jelenség. A szemléletben megnyilvánuló heterogenitás következtében a munkákban maguk a kategóriák is kevertté válnak: az egyes ragadványnevek emiatt, s nem nyelvi jellemzőik összetettségéből és átmenetiségéből adódóan sorolhatók be egyidejűleg a tipológia különböző osztályaiba.

5.4.1.1. A magyar ragadványnév-kutatás kezdeti időszakának publikációit áttekintve azt tapasztalhatjuk, hogy a tipologizáló jellegű közlemények – csakúgy, mint napjainkban – leginkább a ragadványnevekben kifejeződő funkcionális-szemantikai jegyekre figyeltek fel, a neveket az egyes munkák ugyanis leggyakrabban a **névadás indítéka szerint** csoportosították.

5.4.1.1.1. A magyar szakirodalomban elsőként JANKÓ JÁNOS tesz kísérletet „Kalotaszeg magyar népe” című néprajzi monográfiájában a ragadványnevek névadási indíték alapján történő csoportosítására (1892: 126–8). JANKÓ próbálkozásának „elsősége” mindenképpen enyhíti azon módszertani hibák súlyát, melyek osztályozásában fellelhetők. A névadási motívumok alapján kialakított osztályok (szülők keresztnéve, a kapott birtok tulajdonosa, katonaelet, foglalkozás, származási hely, nemzetiség, családi rokonság és egyházi élet) mellett ugyanis rendszerezésében helyet kapnak egyéb szempontok alapján kijelölt csoportok is: így a „német eredetű nevek” kategóriája, a ragadványnevek és községi előzményeik alaktani tulajdonságaira utaló „oláhos végzetű” nevek és a „parancsoló alakú” (ti. felszólító módú) igei „formák” osztálya, valamint az alapszó jelentését kifejező csoportok („történelmi reminiscenciák”-k, az állatnevekből és növénynevekből származó gúnynevek csoportja, a színekről, tárgyokról és a magasabb rangot jelentő szavakról „kapott” nevek kategóriája) (i. h.).

5.4.1.1.2. KERTÉSZ MANÓ „A magyar gúnynevek” című tanulmánya (1902) ugyan-csak fontos állomása ragadványnév-kutatásunk történetének: e közleményben láthatjuk példáját először annak, hogy a szerző az egyes területekhez kötődő névkorpuszok helyett

az addigi gyűjtésekből tallózva általános jelleggel kíván szólni a magyar ragadványnevek nyelvi tulajdonságairól.

A tipológia módszerességét illetően azonban ez a munka sem tekinthető hibátlannak: szempontkeverés eredménye például a névadási indíték (KERTÉSZ szóhasználatával: „forrás”) szerinti felosztásban az „idegen nevek elferdítésé”-vel alakult gúnynevek kategóriája (pl. *Bachmann* > *Bakmony*; i. m. 248), valamint „az egyes községekre ragadt nevek” (é.: népi helynevek) csoportja, hiszen az előbbi osztály – a névadási indíték helyett – a névalkotás módja szerinti felosztásban kaphatna helyet, utóbbi pedig a névvisezőkre alapozó tipológiába (személynevek, helynevek stb.) illene leginkább (i. m. 244–8).

5.4.1.1.3. SZENDREY ZSIGMOND „Szalontai ragadványnevek” című tanulmányában (1915) alapos gyűjtőmunkára támaszkodva a korabeli szakirodalom legrészletesebbnek mondható ragadványnév-tipológiáját adja a névadás indítéka alapján. Felosztásában a következő kategóriák kapnak helyet: 1. az anyai nagypapa teljes (vezeték- és keresztnéve); 2. az apa keresztnéve; 3. az apa mestersége, foglalkozása, állása; 4. az apa keresztnéve és foglalkozása együtt; 5. az apa valami szokása; 6. az anya családneve; 7. az anya keresztnéve; 8. az anya családi és keresztnéve együtt; 9. a feleség családneve; 10. a feleség keresztnéve; 11. a feleség foglalkozása, 12. a feleség származási helye; 13. apósa vezeték- és keresztnéve együtt; 14. apósa ragadvány- és vezetéknéve együtt; 15. az illető születése hónapja; 16. keresztnéve; 17. gyerekkori állapota; 18. foglalkozása; 19. külső, testi tulajdonsága; 20. belső tulajdonsága, jellemvonása; 21. tudománya; 22. szokása; 23. szavazárása; 24. egyszeri mondása; 25. egyszeri tette; 26. valami vele történt esemény; 27. tulajdona; 28. lakása; 29. érdekes ellentétek, kapcsolatok s rontott alakok.

E rendszerezéssel szemben csupán egy apróbb kifogásunk lehet, mégpedig az utolsó kategória felvétele. A névadási indíték helyett egyéb szempontok figyelembevételével kialakított „érdekes ellentétek, kapcsolatok s rontott alakok” csoportba ugyanis a szerző egyrészt olyan neveket sorol, amelyekben a név etimológiai jelentése ellentétben áll a névvisezőnek valamely, a névadás motívumául szolgáló tulajdonságával (pl. *Szegényembér* ’gazdag’, *Szíp* ’csúnya’), másrészt pedig olyanokat, amelyek közzsói előzményei a névalkotás során alakmódosuláson mentek keresztül (pl. *szilva* > *Vaszil* ’szilvával kereskedett’, *borzsák* > *Bërzák* ’részezes’: i. m. 13). E ragadványneveknek azonban a névadás indítéka szerinti felosztásban a vagyoni helyzetre (*Szegényembér*), a foglalkozásra (*Vaszil*), a szokásra (*Bërzák*), valamint a külső tulajdonságra (*Szíp*) vonatkozó kategóriákban lenne a helyük.

5.4.1.1.4. LÖRINCZE LAJOS 1951-ben – látva az eddigi ragadványnév-osztályozások különbözőségét – „Szempontok és adatok személyneveink újabkori történetéhez” című módszertani írásában az egységteremtés szándékával fogott hozzá egy általános érvényű, lehetőleg minden névadási motívumot magába foglaló rendszerezés kidolgozásához (1951: 73–94). Tanulmányában új szakszót vezet be (*belső keletkezésű név*), melyet a szakirodalomból már ismert megnevezésekkel (*megkülönböztető név*, *ragadványnév*) sajátos viszonyba állít: a megkülönböztető nevek⁸ csoportján belül elkülönít ragadványneveket és belső keletkezésű neveket. Ez utóbbiak – a ragadványnevektől eltérően –

⁸ A megkülönböztető nevek LÖRINCZE értelmezésében olyan személynevek, amelyek a hivatalos név mellett vagy helyett az egyének megkülönböztetésére szolgálnak (i. m. 68).

olyan megkülönböztető nevek, „amelyek az apa vagy az anya (pontosabban a férfi vagy női ági felmenők) kereszt-, család-, vagy ragadványnevéből, illetőleg ezek variációiból váltak az utód nevévé” (i. m. 68). Apróbb szemléletbeli következtetések és az addigi munkáktól eltérő terminushasználat miatt LÖRINCZE tipológiája nem aratott osztatlan sikert a szakmai körökben (bírálatát l. pl. BALÁZS JUDIT 1982: 8–9, B. GERGELY 1968: 12–3, FEHÉRTÓI 1966: 464, TÓTH 1966: 98), bár MARKÓ IMRE LEHEL a kiskanizsai ragadványnevekről írva az ő rendszerezését vette át (1955). Az 1950-es évek névadási indíték szerinti ragadványnév-tipológiáira vonatkozóan vö. még: DANKÓ 1953, KOVÁCS 1956.

5.4.1.1.5. Az 1872 és 1957 között megjelent publikációkat áttekintve azt is láthatjuk, hogy a magyar ragadványnév-kutatás első korszakának szakirodalmában egyes névadási indíték alapján kialakított névcsoportok – nyilván „érdekességük” miatt – kiemelt figyelmet kaptak: külön tanulmányok foglalkoztak például az ún. szavajárású nevek kérdéskörével (SIMONYI 1878; MIKESY 1947, 1957; PÉTER 1949), SZENDREY ÁKOS pedig a nőrokonokról kapott ragadványnevek bemutatásának szentelt önálló írást (1936).

5.4.1.2. A névadás indítéka szerinti osztályozás mellett – bár az előbbinél lényegesen ritkábban – a korabeli szakirodalomban **névhasználati alapú** tipológiát is találhatunk. E vonatkozásban főként a ragadványnevek és a hivatalos nevek lehetséges kapcsolódási formái, valamint ezek szórendi kérdései kerültek szóba (BEKE 1950, 1952; MARKÓ 1953, 1955: 123–4; ZOLNAI 1953).

5.4.1.3. A ragadványnevek névadási motívumait és névhasználati jellemzőit szem előtt tartó kategorizálásokon kívül a korabeli szakirodalomban **névalkotási szempontú** osztályozás is előfordul.

Az 1872 és 1957 között megjelent közlemények a ragadványnév-alkotás módjairól nem nyújtanak teljes áttekintést, hiszen a jelentésbeli névalkotással⁹ keletkezett nevekről ezekben az írásokban nemigen tesznek említést: a korabeli szerzők csak az olyan jellegű névkeletkezési módokról szólnak, amelyek esetében a névelőzmény a névalkotás során valamilyen alakmódosuláson ment keresztül (pl. *Futlik* < *fut* × *botlik*: KERTÉSZ 1902: 249; *Mulati* < *mulat* + *-i*: LACZKÓ 1907: 307). Tegyük hozzá, hogy a jelentésbeli névalkotás felismerését nem is várhatjuk el még a korabeli közleményektől, hiszen e névkeletkezési típus szakirodalombeli hiánya természetszerűleg következik a GOMBOCZ-féle jelentésfelfogás sajátosságaiból.¹⁰

Ragadványnév-kutatásunk első nyolcvanöt évében a névelőzmények szófaji tulajdonságaira is e nézőpontból, azaz a névalkotás szemszögéből figyeltek fel, kiemelve az

⁹ *Jelentésbeli névalkotás*-nak azt a névkeletkezési formát nevezem, amelynek során a névadók a nyelv meglévő belső elemkészletét oly módon használják fel ragadványnévként, hogy az új (ragadványnévi) jelentés kialakulása az alaki szerkezet változása nélkül történik meg (pl. *hajtsd ki* > *Hajtsdki*, *madár* > *Madár*; vö. HOFFMANN 1993: 67–9, 89–119; PAPP I. 1963: 8–11).

¹⁰ Noha MARTINKÓ ANDRÁS már említett írásának (1956) nyomán a nyelvtudományban elfogadottá vált a tulajdonnév jelentéses voltának tétele, a korábbi GOMBOCZ-féle szemlélet (vö. GOMBOCZ 1926/1997: 156–8) latensen még napjaink szakirodalmában is tovább él: ennek köszönhető, hogy az egyes személynévtani munkák szerzői a jelentésbeli névalkotással mint névkeletkezési formával még manapság sem számolnak (vö. még HOFFMANN 1993: 89, KIS 2002: 105).

igékből alakult nevek csoportját (vö. KERTÉSZ 1902: 250, SIMONYI 1878, SZENDREY Zs. 1929).

5.4.1.3.1. A ragadványnevek képzéséről már SZILÁDY ÁRON is említést tesz (1873: 13–4), de a magyar ragadványnév-kutatás kezdeti nyolcvanöt évének első és egyetlen névalkotási tipológiáját KERTÉSZ MANÓ adja (1902: 248–50). Ezért talán elnézőbbek is lehetünk munkájának apróbb hibáival szemben: rendszerezése ugyanis nem teljes, a ragadványnév-alkotásnak csak bizonyos jelenségeiről (képzés, „gyökelvonás”, „szóvegyítés”) tesz említést (i. h.).

5.4.1.3.2. A ragadványnév-kutatás kezdeti időszakának munkáit átnézve szembe tűnő, hogy a névalkotás bizonyos típusaira – megint csak „érdekességük” miatt – különösen nagy hangsúly helyeződik a korabeli szakirodalomban: LACZKÓ GÉZA például az ún. játszi névképzésről (tkp. a hangulatfestő jellegű, többnyire szabálytalan szóvégmódosulásról) írt igen terjedelmes dolgozatot, melyet nem kis részben éppen a ragadványnevek vizsgálatára épített (1907). A következetlenségek és szakmai melléfogások ellenére e tanulmány mégis nagy hatással volt a későbbi munkákra, hiszen a LACZKÓtól bevezetett *játszi képzés* terminus máig is gyakran használt szakszava a magyar személynév-kutatásnak (vö. pl. B. GERGELY 1977: 188).

A játszi szóképzéshez hasonlóan közkedvelt a reszementizáció (korabeli, illetve ismertebb nevén: népetimológia)¹¹ jelenségének vizsgálata is az 1957 előtti szakirodalomban: számos népnyelvi gyűjtés anyaga például csak ilyen alakulású szavakat (köztük ragadványneveket) tartalmaz (vö. CSOMA 1908: 34, 76–7; DÉZSI 1897; GALAMBOS 1907; KÁN 1904; KISPÁL 1883; SÁNDOR 1904; VAJDA 1905; VOZÁRI 1890, 1896). LACZKÓ GÉZA tanulmányában ugyancsak sok szó esik a „népetimológiáról” (1907: 402–3), NÁDAI PÁL pedig monográfiát is írt e szóalkotásmódról (1906).

5.4.2. A tipológiákon kívül a ragadványnevekkel kapcsolatban **egyéb kérdések** is felmerülnek a korabeli szakirodalomban. Rendkívül érdekesnek tarthatjuk például MÁRTON GYULA azon észrevételét, amely – nyilvánvalóan a nevek etimológiai jelentése és a névviselő közti kapcsolatra felfigyelve – hasonlóságot lát a ragadványnevek és a pogánykori ún. egyelemű nevek névadási normája között: „Egyébként azt hiszem, nem tévedek, ha a gúny- és mellékneveket azzal az ősi névadási móddal hozom kapcsolatba, mikor az illetőnek valamilyen testi vagy lelki sajátága vált névvé. [...] Ha kiderülne, hogy elsősorban a hagyományokhoz ragaszkodó, maradibb vidékeken dívik [ti. a gúny- és melléknévadás – F. K.], joggal feltételeznék ez a névadási mód is megőrzött régiség” (1945: 89; vö. még KERTÉSZ 1938a: 2).

¹¹ A *népetimológia* terminus az egyes szakmunkákban már a kezdetektől fogva kétértelmű: e jelenséget a szerzők ugyanis egyfelől névalkotásmódként értelmezik, másfelől a naiv, tudományos alapokat nélkülöző etimologizálást értik alatta (vö. pl. LACZKÓ 1907: 402–3, NÁDAI 1906: 3). Mivel e szakszóhasználatbeli kevertség még napjaink szakirodalmára is jellemző, fontosnak tartom megjegyezni, hogy dolgozatomban a *népetimológia* terminus helyett a kifejezőbb *reszementizáció* szakszót (vö. HOFFMANN 1999: 215) használok annak a névkeletkezési folyamatnak, pontosabban névszerkezeti változásnak a megnevezésére, amelynek során egy funkcionáló, de motiválatlanná vált személynév (család-, keresz-, bece- vagy ragadványnév) hangalakját a névadó-névhasználó közösség azért változtatja meg, mert új motivációt kíván teremteni a névnek (pl. *Szekernyés* > *Sze-keres*).

Szintén előremutató KOVÁCS LÁSZLÓ névföldrajzi vonatkozású megállapítása, amely szerint „Kétségtelenül kimutatható a kapcsolat a gúnynevek és a helyi népnyelv között” (1956: 176–7). Hasonló észrevétele van MIKESY SÁNDORNAK is, aki az előbbiekről – a *tájnyelv* és a *tájszó* terminusok analógiájára – indokoltnak tartaná névtájokról és tájnevekről is beszélni (1954: 1130).

A ragadványnevek kialakulásának okai több munkában is szóba kerülnek. E kérdésben az egyes szerzők egységesen vélekednek, a nevek létrejöttét ugyanis a hivatalos nevek homonímiája miatt jelentkező megkülönböztető szándékkal indokolják (JANKÓ 1892: 126; LEYRER 1909: 44; MARKÓ 1953: 470, 1955: 114; MOLECZ 1907: 473–4), bár SZENDREY ZSIGMOND ezzel kapcsolatban már – igen helyesen – megjegyzi, hogy ragadványnév „még akkor is kijut az embernek, ha hozzá hasonló keresztnévű ember nincs is a községben, tehát [...] a név nem szolgál éppen megkülönböztető névül” (1915: 6).

5.4.3. Különösen fontos állomás ragadványnév-kutatásunk történetében LŐRINCZE LAJOS „Szempontok és adatok személyneveink újabbbkori történetéhez” című összegző dolgozata, melyben a szerző – elsőként a magyar szakirodalomban – személynévkutatásunk 1951 előtti időszakának rövid **tudománytörténeti áttekintése** után (1951: 65–8) a **terminológiával** kapcsolatos problémák tisztázását kísérelte meg (i. m. 68–9). Ezt követően az ország hat különböző vidékéről származó ragadványnévkorpusz elemzésén keresztül egy átfogó és egységes névtipológia kidolgozásával próbálkozott (i. m. 73–94); bár tegyük hozzá, e két utóbbi vállalkozásának egyikét sem koronázta siker.

LŐRINCZE a jelenkori ragadványnevek vizsgálatának fontosságát hangsúlyozó sorokban igen értékes **módszertani észrevételeket** is közvetített az utókor számára: „A nyelvtörténeti kutatásnak a későbbi korba való kiterjesztésén túl még egyéb szempontok is támogatják újabbbkori személyneveink vizsgálatának fontosságát. Újabbbkori, de különösen a mai névanyagunk vizsgálatában fokozott mértékben van alkalmunk a név szerepének, jelentőségének az egyén és a közösség életében való vizsgálatára, a név alaki, tartalmi, funkcióbeli változásai okainak felderítésére, törvényszerűségek megállapítására s e törvényszerűségeknek olyan területeken való alkalmazására, ahol a kutatás kedvező feltételei hiányoznak. Ez természetesen nem jelentheti azt, hogy a mai állapottal minden további nélkül megmagyarázhatjuk a mult homályos pontjait, de a mai névanyagunk alapos ismerete [...] mindenesetre igen jelentékenyen hozzájárulna a történeti anyag néhány homályos kérdésének helyes értékeléséhez” (i. m. 65).

5.5. Az írásbeliségből adatható nevekkel foglalkozó munkákban – nyilván az egyes névalakok bizonytalan státusa miatt – a ragadványnevekről az előbbieknél jóval kevesebb szó esik.

5.5.1. E névtípusról a szakirodalomban leginkább a **családnevek kialakulását** tárgyalva tesznek említést. Az egyes szerzők – kisebb-nagyobb eltérésekkel – egyetértenek abban, hogy a családnevek kialakulása a 13–14. században indult meg, és a 17. században fejeződött be. A ragadványnevekből alakult családnevek esetében a két névtípust az öröklődés jegye alapján különítik el, hangsúlyozva az átmeneti névformák létét (vö. BÁRCZI 1956: 149–50; BENKŐ 1949a: 8–23; ERDÉLYI 1908; KERTÉSZ 1909, 1933, 1938a: 3, 1938b; LŐRINCZE 1951: 64–5; MELICH 1943: 267–76; MIKESY 1957: 1130; SZABÓ 1954: 7–13).

5.5.2. A történeti névanyagot feldolgozó korabeli munkák között találunk olyanokat is, melyek egy-egy névalak **analitikus-etimologizáló vizsgálatát** végzik el: WERTNER MÓR a *Miklós asszony* eredetét kutatja (1915), KERTÉSZ MANÓ hasonló jellegű munkáiban a *Kakas* és a *Peres* ragadványnévi eredetű vezetéknévek etimológiáját adja (1938a, 1938b).

5.5.3. Az oklevelek névanyagának vizsgálata során a ragadványnévi természetű foglalkozásjelölő utótagot tartalmazó szóalakok (pl. *Demeteryspanlaka*: BENKŐ 1949a: 12, *Gáspár varga*: BÁRCZI 1956: 147) már a személynévtan kezdeti időszakában is természetesen vetették fel a **tulajdonnév határainak** kérdését. A probléma megítélése a korabeli szakirodalomban egységesnek mondható: ezeket a lexémákat az egyes kutatók nem tartják a név szerves részének, azaz értelmező jelzős (PAPP L. 1955: 260, 1956), illetve névhelyettesítő (BÁRCZI 1956: 147, BENKŐ 1949a: 12) szerepüket hangsúlyozzák. PAPP LÁSZLÓ ezzel kapcsolatban megjegyzi: „amennyiben családnévvé válik [ti. a közszói értékű foglalkozásjelölő lexéma – F. K.], az első viselőjének egyéni névével válik azzá: *Jánosdeák Márton*” (1955: 260).¹²

Ehhez hasonló – és szintén megoldhatatlan – problémára hívja fel BENKŐ LORÁND az onomasztikával foglalkozó kutatók figyelmét: „Kérdés az is, hogy a középkori oklevelek latinos személynévadataiból hogyan vesszük ki a tulajdonképeni névelemet [értsd: névrészt – F. K.]. Okleveleink ugyanis a személyeket általában körülírják, s a hosszú latin formátumból különösen a kételemű nevek [értsd: kétrészes nevek – F. K.] kiválasztása problematikus” (1949b: 247).

5.5.4. PAIS DEZSŐ az *egyelemű név, kételemű név* stb. töle bevezetett szakszavak értelmezésével kapcsolatban tett hasznos **terminológiai** megjegyzéseket (1955); BENKŐ LORÁND pedig „A történeti személynévvizsgálat kérdései” című kitűnő tanulmányával (1949b) a régi személynévek kutatásának **elméleti és módszertani** megalapozását végezte el, így tulajdonképpen – BERRÁR JOLÁN mellett (vö. BERRÁR 1960) – őt tekinthetjük a modern történeti névvizsgálat elvei egyik kidolgozójának (vö. B. GERGELY 1977: 8). BENKŐ LORÁND ebben az írásában egy rövid **tudománytörténeti** áttekintést (1949b: 116–24) követően kiemeli például, hogy „a névadást – nem lehet elszigetelten, csupán a nyelvi anyag alapján vizsgálni, hanem fel kell deríteni a nyelvi és névadásbeli jelenségek okait, indítékait, társadalmi alapjait” (i. m. 245). Emellett – igen helyesen – hangsúlyozza még a szintézis igényű munkák elkészítésének fontosságát, véleménye szerint ugyanis ennek hiányából adódik az, hogy „a régi magyar személynévadás rendszerét ma sem ismerjük teljesen, és egészen jelentős névtípusok kialakulásáról, eredetéről, elterjedéséről nincs biztos tudomásunk” (i. m. 249–50). Tanulmányában rendkívül előremutatón indítványozza a pogánykori nevek nyelvi vizsgálatán túl a középkori és a jelenkori ragadványnévanyag feldolgozását is, „A gazdasági és társadalmi

¹² A tulajdonnév határainak kérdése még manapság is nehezen ítéltető meg. Választ csakis elméleti megközelítésből adhatunk, ám ennek gyakorlati alkalmazása nem problémamentes, régi személynéveinkkel kapcsolatosan pedig – érthető módon – nem is érvényesíthető: „azok az elemek, amelyeknek elhagyásával a név funkciója, denotációja nem változik meg, nem szerves részei a névnek, azok ellenben, amelyeknek elhagyásával a név nem név többé, vagy pedig más név – más egyednek a neve –, szerves szerkezeti elemek” (J. SOLTÉSZ 1979: 17).

fejlődés, s ezzel kapcsolatosan a névadási indítékok módosulása ugyanis idők folyamán több, jelentéstani [értsd: funkcionális-szemantikai – F. K.] tekintetben új névtípust hozott létre a világi névadáson alapuló személynévanyagban” (i. m. 251). Mindenképpen dicséretesnek tarthatjuk azt is, hogy BENKŐ új névelemzési szempontokra hívja fel a névkutatók figyelmét: így megemlíti a névképzők tulajdonságainak feltárását, a névszerkezet (egynevűség, kétnévűség stb.) jellemzését, valamint a névdivatra és névesztétikára irányuló vizsgálatok lehetőségét (i. m. 251–3).

Irodalom:

- A MAGYAR NYELVÖR SZERKESZTŐI 1898. Gúnynevek. Régi alföldi betyár-gúnynevek. *Magyar Nyelvőr* 27: 143–4.
- A MAGYAR NYELVÖR SZERKESZTŐINEK közlése, VELZER FERENC lejegyzése 1908. Ragadványnevek a szegedi kertületi börtön törzskönyvéből. *Magyar Nyelvőr* 37: 381–2.
- BACHÁT LÁSZLÓ 1985. A szinkron vizsgálatú ragadványnév-kutatás mai állása. In: BÉKESI IMRE (szerk.): *Név és névkutatás. Az Inczei Géza halálának 10. évfordulóján rendezett emlékülés előadásai.* (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 170. sz.) Budapest. 129–37.
- BACHÁT LÁSZLÓ 1992. A tanári ragadványnevekről. In: FARKAS FERENC (szerk.): *Tulajdonnév-használatunk.* Magyar Névtani Dolgozatok 100. sz. Budapest. 37–43.
- BALÁZS JÁNOS 1963. A tulajdonnév a nyelvi jelek rendszerében. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* 1: 41–52.
- BALÁZS JÁNOS 1970. A nevek általános nyelvészeti vonatkozásai. In: KÁZMÉR MIKLÓS – VÉGH JÓZSEF (szerk.): *Névtudományi előadások. II. Névtudományi Konferencia.* Nyelvtudományi Értekezések 70. sz. Budapest. 295–301.
- BALÁZS JUDIT 1982. A ragadványnevek szerepe Rábaszentandrás névrendszerében. (Nyelvtudományi Értekezések 114. sz.) Budapest.
- BALOGH LÁSZLÓ 1985. Az iskolai ragadványnevek gyűjtése és feldolgozása. *Névtani Értesítő* 10: 106–16.
- BARABÁS ANDRÁS–KÁLMÁN C. GYÖRGY–NÁDASDY ÁDÁM 1977. Van-e a magyarban tulajdonnév? *Nyelvtudományi Közlemények* 79: 135–55.
- BÁRCZI GÉZA 1956. A magyar személynevek XVI. századi történetéhez. *Magyar Nyelv* 52: 144–57.
- B[EKE] Ö[DÖN] 1950. A ragadványnevek szórendje. *Magyar Nyelvőr* 74: 311–2.
- BEKE ÖDÖN 1952. A ragadványnevek szórendjéhez. *Magyar Nyelvőr* 76: 300.
- BENKŐ LORÁND 1947. Bod és származékai a székelységnél. *Erdélyi Múzeum* 52: 106–8.
- BENKŐ LORÁND 1949a. A régi magyar személynévadás. (Klny. a Magyar Népkutatás Kézikönyvéből.) Budapest.
- BENKŐ LORÁND 1949b. A történeti személynévvizsgálat kérdései. *Magyar Nyelv* 45: 116–24, 244–56.
- BENKŐ LORÁND 1950. Árpádkori személyneveink. *Magyar Nyelvőr* 74: 18–23.
- BENKŐ LORÁND 1967. A személynevek. In: BÁRCZI GÉZA – BENKŐ LORÁND – BERRÁR JOLÁN: *A magyar nyelv története.* Budapest. 378–84.

- BENKŐ LORÁND 1970. Név tudományunk helyzete és feladatai. In: KÁZMÉR MIKLÓS – VÉGH JÓZSEF (szerk.): *Név tudományi előadások. II. Név tudományi Konferencia. Nyelvtudományi Értekezések* 70. sz. Budapest. 7–16.
- BÉNYEI ÁGNES 2000. A tulajdonnevek jelentéséről. *Magyar Nyelvjárások* 38: 35–40.
- BERÉNYI ZSUZSANNA 1972. Az iskolai ragadványnevek gyűjtése. *Magyar Nyelvőr* 96: 414–9.
- BERRÁR JOLÁN 1960. Személynév-kutatásunk 1945 és 1949 között. *Magyar Nyelv* 56: 267–79.
- B. GERGELY PIROSKA 1968. Módszertani észrevételek a személynevek szinkrón vizsgálatához. *Magyar Nyelvjárások* 14: 3–15.
- B. GERGELY PIROSKA 1977. *A kalotaszegi magyar ragadványnevek rendszere*. Bukarest.
- CSEFKÓ GYULA 1899. Diáknyelv. A bajai diáknyelvből. *Magyar Nyelvőr* 28: 477.
- CSOMA KÁLMÁN 1908. *Jászberény nyelve*. Budapest.
- DANKÓ IMRE 1953. Túrkevei család- és ragadványnevek társadalmi vonatkozásai. *Magyar Nyelvőr* 77: 375–86.
- DÉZSI LAJOS 1897. Népetimológiák. *Magyar Nyelvőr* 26: 379.
- ERDÉLYI LÁSZLÓ 1908. Átmeneti alakok a magyar vezetéknevek keletkezése idejéből. *Magyar Nyelv* 4: 71–5.
- FABÓ KINGA 1979. A névtan helye a társadalomtudományok között. *Névtani Értesítő* 2: 3–6.
- FABÓ KINGA 1980. A tulajdonnév ↔ köznév „szófajváltásokról”. *Névtani Értesítő* 4: 49–55.
- FEHÉR KRISZTINA 2002. A ragadványnevek lexikális szerkezetéről. *Magyar Nyelvjárások* 40: 75–85.
- FEHÉRTÓI KATALIN 1966. Az úgynevezett ragadványnevekről. *Magyar Nyelv* 62: 462–5.
- FEHÉRTÓI KATALIN 1969. *A XIV. századi megkülönböztető nevek*. Nyelvtudományi Értekezések 68. sz. Budapest.
- FEHÉRTÓI KATALIN 1982. A családnév kialakulása előtti átmeneti névformák. *Névtani Értesítő* 7: 44–8.
- GALAMBOS DEZSŐ 1907. Népetimológiák. *Magyar Nyelvőr* 36: 237.
- GOMBOCZ ZOLTÁN 1926/1997. Jelentéstan. In: *Uő: Jelentéstan és nyelvtörténet. Válogatott tanulmányok*. Budapest, 1997. 129–94.
- HAJDÚ MIHÁLY 1969. Személynévkutatásunk 1960 és 1967 között. *Magyar Nyelv* 65: 93–104, 239–51.
- HAJDÚ MIHÁLY 1981. Személynévkutatásunk helyzete és feladatai. In: HAJDÚ MIHÁLY – RÁCZ ENDRE (szerk.): *Név és társadalom. A III. Magyar Név tudományi Konferencia előadásai*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 160. sz. Budapest. 17–32.
- HAJDÚ MIHÁLY 1989. A személynevek és egyéb tulajdonnevek gyűjtése, kutatása (1980–1986). In: BALOGH LAJOS–ÖRDÖG FERENC (szerk.): *Név tudomány és művelődéstörténet. A IV. magyar név tudományi konferencia előadásai Pais Dezső születésének 100. évfordulóján*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 183. sz. Budapest. 47–61.

- HAJDÚ MIHÁLY 1997. A tulajdonnév mint szófaji kategória. In: B. GERGELY PIROSKA – HAJDÚ MIHÁLY (szerk.): *Az V. magyar névtudományi konferencia előadásai*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 209. sz. Budapest. 471–7.
- HAJDÚ MIHÁLY 1998. A tulajdonnév „meghatározása”. *Névtani Értesítő* 20: 5–12.
- HEGEDŰS ATTILA 1997, 1999. Mi a tulajdonnév? *Névtani Értesítő* 19: 5–8, 21: 314–7.
- HOFFMANN ISTVÁN 1993. *Helynevek nyelvi elemzése*. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai 61. sz. Debrecen.
- HOFFMANN ISTVÁN 1999. A helynevek rendszerének nyelvi leírásához. *Magyar Nyelvjárások* 37: 207–16.
- HOFFMANN ISTVÁN 2003. *Magyar helynévkutatás 1958–2002*. Debrecen.
- JANKÓ JÁNOS 1892. *Kalotaszeg magyar népe*. Series Historica Ethnographiae. A Néprajzi Múzeum tudománytörténeti kiadványsorozata 6. Reprint kiadás. Budapest, 1993.
- JENŐ SÁNDOR 1899. Diáknyelv. A fővárosi diáknyelvből. *Magyar Nyelvőr* 28: 477.
- J. SOLTÉSZ KATALIN 1979. *A tulajdonnév funkciója és jelentése*. Budapest.
- KÁLMÁN BÉLA 1948. Négyes név a komárommegyei Martosról. *Magyar Nyelv* 44: 156–7.
- KÁLMÁN BÉLA 1996. *A nevek világa*. Negyedik kiadás. Debrecen.
- KÁN JENŐ 1904. Népetimológiák. *Magyar Nyelvőr* 33: 535.
- KÁROLY SÁNDOR 1970. *Általános és magyar jelentéstan*. Budapest.
- KÁZMÉR MIKLÓS 1959. Magyar névtudományi konferencia. *Magyar Nyelvőr* 83: 136–40.
- KERTÉSZ MANÓ 1902. A magyar gúnynevek. *Magyar Nyelvőr* 31: 243–50.
- KERTÉSZ MANÓ 1909. A magyar vezetéknévek eredetéhez. *Magyar Nyelv* 5: 81–2.
- KERTÉSZ MANÓ 1933. A magyar vezetéknévek történetéhez. *Magyar Nyelvőr* 62: 72–4.
- KERTÉSZ MANÓ 1938a. A Kakas személynévről. *Magyar Nyelvőr* 67: 1–5.
- KERTÉSZ MANÓ 1938b. A Peres vezetéknévről. *Magyar Nyelvőr* 67: 33.
- KIEFER FERENC 1989. Mit jelent a tulajdonnév? In: BALOGH LAJOS – ÖRDÖG FERENC (szerk.): *Névtudomány és művelődéstörténet. A IV. magyar névtudományi konferencia előadásai Pais Dezső születésének 100. évfordulóján*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 183. sz. Budapest. 286–90.
- KIEFER FERENC 2000. *Jelentéسلمélet*. Budapest.
- KILIÁN ZOLTÁN 1918. A diáknyelv -i képzője. *Magyar Nyelvőr* 47: 40.
- KISPÁL MIHÁLY 1883. Népetymológiák. *Magyar Nyelvőr* 12: 330.
- KIS TAMÁS 1996. Személynevek a szlengben. *Magyar Nyelvjárások* 33: 93–104.
- KIS TAMÁS 1997. A csoportnevek. In: B. GERGELY PIROSKA – HAJDÚ MIHÁLY (szerk.): *Az V. magyar névtudományi konferencia előadásai*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 209. sz. Budapest. 207–14.
- KIS TAMÁS 2002. A hangalaki szóalkotás. In: GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ–KOVÁCS MÁRIA (szerk.): *Köszöntő kötet B. Gergely Pirooska tiszteletére*. Miskolc, 104–7.
- KISVÁRDAI KÁROLY 1974. Adalékok az iskolai ragadványnevek kutatásához. *Magyar Nyelvőr* 98: 277–82.
- KOVÁCS LÁSZLÓ 1956. Debrecen-nyulási gúnynevek. *Magyar Nyelvjárások* 3: 174–84.

- KOVALOVSKY MIKLÓS 1969. „Ragadványnevek” az iskolában. *Köznevelés* 25/24: 19.
- LACZKÓ GÉZA 1907. Játszi névszóképzés (különösen gúnynevekben és találós mesékben). *Magyar Nyelvőr* 36: 295–310, 356–64, 397–405, 450–67.
- LEYRER MÁTYÁS 1909. Vezetéknévhalmozás. *Magyar Nyelvőr* 38: 43–4.
- LÖRINCZE LAJOS 1951. Szempontok és adatok személyneveink újabbbkori történetéhez. *Magyar Nyelvjárások* 1: 64–94.
- OLTYÁN SÁNDOR 1916. Diáknyelv. *Magyar Nyelvőr* 45: 141.
- MAKSAY FERENC 1960. A családnevek kialakulásához. In: MIKESY SÁNDOR – PAIS DEZSŐ (szerk.): *Névtudományi vizsgálatok. A Magyar Nyelvtudományi Társaság névtudományi konferenciája. 1958.* Budapest. 169–71.
- MARKÓ IMRE LEHEL 1953. Ragadványnevek szórendjéhez. *Magyar Nyelvőr* 77: 469–71.
- MARKÓ IMRE LEHEL 1955. Kiskanizsai ragadványnevek. *Magyar Nyelvőr* 79: 113–24.
- MARTINKÓ ANDRÁS 1956. A tulajdonnév jelentésánához. In: BÁRCZI GÉZA – BENKŐ LORÁND (szerk.): *Emlékkönyv Pais Dezső hetvenedik születésnapjára.* Budapest. 189–95.
- MÁRTON GYULA 1945. Gúny- és melléknevek Magyarlónáról és Jegenyéről. *Erdélyi Múzeum* 50: 88–93.
- MELICH JÁNOS 1943. Családneveinkről. *Magyar Nyelv* 39: 265–80.
- MIKESY SÁNDOR 1947. Szavajárási nevek. *Magyar Nyelv* 43: 45–7.
- MIKESY SÁNDOR 1954. Néhány szó neveinkről. *Élet és Tudomány* 9: 1130–1.
- MIKESY SÁNDOR 1957. A szavajárási nevekhez. *Magyar Nyelv* 53: 185–7.
- MIKESY SÁNDOR 1959a. A vezetéknév születése. In: BÉLLEY PÁL (szerk.): *A nyelvek világában.* Budapest. 68–73.
- MIKESY SÁNDOR 1959b. Miért alakultak ki vezetékeveink? *Magyar Nyelvőr* 83: 82–7.
- MIKESY SÁNDOR 1970. Személynévkutatásunk első szakaszához. *Magyar Nyelv* 66: 197–207.
- MOLECZ BÉLA 1907. A méltóságnevek szórendje. *Magyar Nyelvőr* 36: 470–6.
- NÁDAI PÁL 1906. A magyar népetimológia. *Nyelvészeti Füzetek* 27. sz. Budapest.
- NYIRKOS ISTVÁN 1989. A tulajdonnevek hírértékéről. In: BALOGH LAJOS – ÖRDÖG FERENC (szerk.): *Névtudomány és művelődéstörténet. A IV. magyar névtudományi konferencia előadásai Pais Dezső születésének 100. évfordulóján.* A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 183. sz. Budapest. 290–4.
- NYIRKOS ISTVÁN 1998. A tulajdonnevek szófaji besorolásának kérdéséhez. *Az Egri Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei* 24: 57–65.
- PAIS DEZSŐ 1921–1922. Régi személyneveink jelentéstana. *Magyar Nyelv* 17: 158–63, 18: 26–34, 93–100.
- PAIS DEZSŐ 1955. Egy tulajdonnévtani fogalom műszói megjelöléséhez. *Magyar Nyelv* 51: 222–3.
- PAPP ISTVÁN 1963. A szóalkotás problémái. *Magyar Nyelvjárások* 9: 3–31.
- PAPP LÁSZLÓ 1955. Szabó István: Bács, Bodrog és Csongrád megye dézsmalajstromai 1522-ből. *Magyar Nyelv* 51: 258–63.
- PAPP LÁSZLÓ 1956. A XVI. századi *Literatus: Diák ~ Deák* nevek kérdéséhez. *Magyar Nyelv* 52: 480–1.

- PATAKI JÓZSEF 1974. A vezetéknevek kialakulása a XVI. századvégi udvarhelyszéki adatok fényénél. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* 18: 7–17.
- PÉTER LÁSZLÓ 1949. Szavajárási nevekhez. *Magyar Nyelv* 45: 185.
- SÁNDOR BENŐ 1904. Népetimológiák. *Magyar Nyelvőr* 33: 535.
- SÁNDOR KLÁRA–KAMPIS GYÖRGY 2000. Nyelv és evolúció. *Replika* 40/6: 125–43.
- SCHOBER BÉLA 1897. A bajai diáknyelvből. *Magyar Nyelvőr* 26: 190.
- SEBESTYÉN ÁRPÁD 1970. A tulajdonnevek jelentéstanához. In: KÁZMÉR MIKLÓS – VÉGH JÓZSEF (szerk.): *Névtudományi előadások. II. Névtudományi Konferencia. Nyelvtudományi Értekezések* 70. sz. Budapest. 302–7.
- SEBŐK DEZSŐ 1909. Gúnynevek. *Magyar Nyelvőr* 38: 45.
- SIMONYI ZSIGMOND 1878. Névszókül használt igealakok. *Magyar Nyelvőr* 7: 434–44.
- SZABÓ ISTVÁN 1954. *Bács, Bodrog és Csongrád megye dézsmalajstromai 1522-ből. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai* 86. sz. Budapest.
- SZENDREY ÁKOS 1936. A matriarchátus nyomai a magyar népi családnevekben. *Nyelvtudományi Közlemények* 50: 422–6.
- SZENDREY ZSIGMOND 1915. Szalontai ragadványnevek. *Magyar Nyelvőr* 44: 5–13.
- SZENDREY ZSIGMOND 1929. Tulajdonnévül használt határozott igealakok a népnyelvben. *Magyar Nyelv* 25: 103–9.
- SZÉPE GYÖRGY 1970. Kommunikációs és grammatikai megjegyzések a névről. In: KÁZMÉR MIKLÓS–VÉGH JÓZSEF (szerk.): *Névtudományi előadások. II. Névtudományi Konferencia. Nyelvtudományi Értekezések* 70. sz. Budapest. 307–11.
- SZILÁDY ÁRON 1873. A nevekről. *Magyar Nyelvőr* 2: 11–8, 104–10, 200–9.
- SZILY KÁLMÁN 1905. A mágnás-czím a magyarban. *Magyar Nyelv* 1: 49–60.
- TEMESI MIHÁLY 1961. A tulajdonnév és a köznév jelentéstani különbségei. A főnév. In: TOMPA JÓZSEF (szerk.): *A mai magyar nyelv rendszere I.* Budapest. 173–5, 214–22.
- TEMESI MIHÁLY 1980. Névtani kutatásaink. In: Uő: *A magyar nyelvtudomány. Irányok és eredmények a felszabadulás óta.* Budapest. 230–3.
- TERESTYÉNI CZ. FERENC 1941. *Magyar közszoí eredetű személynevek az 1211-i tihanyi összeírásban.* A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 59. sz. Budapest.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 1996. A tulajdonnév jelentéstanáról egy névcsoport kapcsán. *Magyar Nyelvőr* 120: 319–25.
- TOMPA JÓZSEF 1980. Tulajdonneveink alaktani elkülönítése. *Magyar Nyelv* 76: 394–412.
- TÓTH KATALIN 1966. A Karancs vidéki ragadványnéवादás kérdéséhez. *Magyar Nyelvjárások* 12: 85–107.
- VAJDA MIKSA 1905. Népetimológiák. *Magyar Nyelvőr* 34: 51.
- VOZÁRI GYULA 1890. Népetimológiák. *Magyar Nyelvőr* 19: 331.
- VOZÁRI GYULA 1896. Népetimológia. *Magyar Nyelvőr* 25: 477.
- WERTNER MÓR 1915. Miklós asszony. *Magyar Nyelvőr* 44: 227–9.
- ZOLNAI BÉLA 1953. Ragadványnevek szórendjéhez. *Magyar Nyelvőr* 77: 142.
- ZSEMLEY OSZKÁR 1901. A budapesti utcai gyerekek műszavai. *Magyar Nyelvőr* 30: 302–3.